

петенціями.

Висновки. Підсумовуючи вище сказане, можна зробити висновок, що адаптація вищої освіти України до загальноєвропейських вимог, удосконалення й підвищення рівня якості особливо необхідно на сучасному етапі інтеграції економіки країн Європейського Союзу. Інноваційний розвиток національної освіти покликаний сприяти особистісному вдосконаленню індивіда та його самореалізації у житті. Реформування структури вищої освіти України є необхідною, оскільки оновлено

напрямки діяльності європейського освітнього простору, що передбачає вирішення нових завдань і створення нових умов для їх реалізації. В країні розробляються нові стратегії та напрями реформування вищої школи, які б відповідали усім вимогам сучасності і набули загальноєвропейського характеру.

Дана стаття не вичерпує усіх аспектів проблеми адаптації вищої освіти України до загальноєвропейських вимог. Подальшого вивчення потребує детальний аналіз інноваційних напрямків і підходів до реформування вищої освітньої системи.

Література та джерела

1. Андрущенко В. П. Умови та напрями інноваційного розвитку освіти / В.П.Андрущенко // Вища освіта України : теоретичний та науково-методичний часопис. – № 3. – К, 2009. – С.5-13
2. Андрущенко В.П. Модернізація педагогічної освіти відповідно до викликів XXI століття / В.П.Андрущенко, В.Боднар // Вища освіта України: теоретичний та науково-методичний часопис. – № 4. – К, 2009. – С.17-23
3. Левківський К.М. Якісна освіта – запорука самореалізації особистості / К.М.Левківський // Вища школа : науково-практичне видання. – 2010. – № 1. – С. 5–14.
4. Лалакулич М.Ю. Потенціал вищої освіти в активізації розвитку регіональних освітніх систем : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 08.00.05 „Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка” / М.Ю.Лалакулич. – Ужгород, 2009. – 20 с.
5. Суспільство і трансформація вищої освіти в Україні : підручник / [Г.Б.Вільський, К.М.Левківський, С.В.Мельник, Ю.В.Сухарніков]. – Миколаїв, 2008. – 181 с.
6. Сухарніков Ю. В. Реформа вищої освіти України : європейські пріоритети / Ю.В.Сухарніков // Проблеми та перспективи входження України в європейський інтелектуальний простір : освітні аспекти : зб. наук.-експерт. мат.; за ред. Н.В.Грицяк. – К. : НІСД, 2009. – С.33–46.
7. Україна XXI століття. Державна національна програма "Освіта". – К. : Райдуга, 1994. – С. 5.

В статті розглядається процес адаптації вищої освіти України до загальноєвропейських вимог, удосконалення та підвищення рівня якості. Відображені оновлені напрями діяльності європейського освітнього простору, яке своєю чергою передбачає вирішення нових завдань і створення нових умов для їх реалізації.

Ключові слова: адаптація, європейське освітнє простору, Болонський процес, реформування вищої освіти, загальноєвропейські вимоги.

The article studies the adaptation of the higher education of Ukraine to general European requirements, the improvement and quality level increase. The renovated approaches in the activities of the European educational area, which in its turn envisages the solution of new tasks as well as the creation of new conditions for their realization, are highlighted.

Key-words: adaptation, European educational area, Bologna process, higher education restructuring, general European requirements.

УДК 159.9:316.35

ФАКТОРИ, ЯКІ ПОЗИТИВНО ВПЛИВАЮТЬ НА ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ, ЩО ВИХОВУЄТЬСЯ В ДИТЯЧОМУ БУДИНКУ СІМЕЙНОГО ТИПУ

Смук Оксана Тарасівна,
м.Ужгород

Дитячий будинок сімейного типу як форма суспільного виховання дітей, позбавлених батьківської опіки, має об'єктивні переваги перед іншими інститутами соціалізації, перш за все інтернатного типу. Насамперед природність процесу виховання, емоційний контакт дитини з батьками-вихователями, який ґрунтується на довірі дітей до дорослих членів родини, виховання в малій групі найповніше відповідає вимозі поступового залучення дитини до соціального життя.

Ключові слова: діти-сироти, батьки-вихователі, дитячі будинки сімейного типу.

За педагогічним потенціалом дитячий будинок сімейного типу як форма суспільного виховання дітей, позбавлених батьківської опіки, має об'єктивні переваги перед іншими інститутами соціалізації, перш за все інтернатного типу. Насамперед звертається увага на природність процесу виховання, емоційний контакт дитини з батьками-вихователями, який ґрунтується на довірі дітей до дорослих членів родини, виховання в малій групі найповніше відповідає вимозі поступового залучення

дитини до соціального життя, тривалість виховного впливу батьків-вихователів на дітей, комплексний підхід до виховання, інтегративний характер виховання, індивідуальний підхід до кожної дитини, взаємозакінченість у стосунках вихователів та вихованців, контроль за негативними проявами серед дітей, негативними впливами на них як зовнішніх, так і внутрішніх факторів (однolitки, засоби масової інформації, література тощо).

Виховний процес у дитячому будинку сімейного типу справляє вплив водночас і на моральний та інтелектуальний розвиток дитини. Вона набуває навичок мислення, предметних дій, міжособистісних взаємин, засвоює норми поведінки дорослих, виходячи із того, що сім'я – це перша модель суспільства, яку вона безпосередньо сприймає, а взаємостосунки у сім'ї – перші зразки міжособистісних стосунків.

Виховання в дитячих будинках сімейного типу дитини-сироти, яка позбавлена можливості перебувати у біологічній родині, спрямоване на надання їй можливості в сімейному оточенні засвоїти соціальні правила і норми життя. По суті дитячий будинок сімейного типу – це благодійна сім'я, в якій поряд

з рідними виховуються прийомні діти. Однак, для дитини, яка була позбавлена батьківського піклування і направлена на виховання у дитячий будинок сімейного типу, він виконує функції соціального і соціалізуючого інституту. Дитячий будинок сімейного типу виконує соціальні функції, притаманні кожній сім'ї, в той же час його соціальна сутність набуває специфічного забарвлення стосовно впливу на дітей, які певний час зазнавали сімейної депривації.

Діти, які зазнали травмуючого впливу з боку оточуючих, були знехтувані і майже не відчували, що хтось несе відповідальність за їхнє існування, стали жертвами жорстокості з боку рідних, завдяки заохоченню, підтримці і підбадьорюванню поступово усвідомлюють, що кожен з них є особистістю, може щось робити і досягти успіхів, може бути сам собою і має право на помилки. Така спрямованість виховання формує готовність до відмови від асоціальних форм поведінки та засвоєння нових, соціально прийнятних норм для сім'ї, родини, суспільства.

Покинуті напризволяще діти відчувають певні психологічні труднощі в умовах взаємного непорозуміння між ними і дорослими. Здебільшого вони перебували у середовищі, де втрачається сенс життя або його просто неможливо збагнути. Через глибоку невпевненість у житті і часту зміну дорослих, що опікуються ними, діти схиляються до думки, що це оточення є ненадійним і загрозливим. У таких дітей часто спостерігається відсутність таких основних чинників гармонійного розвитку особистості, як довіра, щирість, допитливість, зацікавленість, уміння чомусь дивуватися. виправити негативне сприйняття оточення можна лише за умов, коли прийомні батьки ставляться до дитини як до особистості, коли вони самі стають для неї життєвим прикладом, надійною опорою.

У ДБСТ дитина, як і в кожній іншій сім'ї, навчається керувати власними справами і бажаннями. У дитини, якій довгий час постійно твердили, що вона ні на що не здатна, нікому не потрібна, формується комплекс неповноцінності, постійна потреба виконувати вказівки дорослих: як і що саме слід робити, щоб уникнути помилок. Виходячи із таких сформованих в неї установок, виховання самостійності у дітей-вихованців в багатьох випадках представляє довготривалий процес. Батьки-вихователі спочатку допомагають їм подолати невпевненість і страх, щоб вони поступово навчилися самостійно виконувати доручення (допомагати по господарству, ходити до крамниці, куховарити, доглядати молодших тощо).

За спостереженнями у дитини протягом певного часу попереднього життя формується мотивація невдахи. Обмежені у власній можливості панувати у навколишньому середовищі, постійно переслідуються з боку дорослих заборонами діяльності, оскільки вони можуть щось розбити чи поламати, діти поступово переймають негативні установки дорослого оточення і роблять їх власними. Формується зневіра у собі самому і у власних можливостях. Допомогти дитині подолати відчуття невпевненості, зневіри у власних силах лише прийомні батьки можуть поступово, повільно рухаючись з нею вперед, доручаючи виконувати посильні завдання в сім'ї.

Сім'я дає нам відчуття своєї приналежності до близьких, сприяє комфорту в житті, здатності обирати свій шлях та відчувати підтримку інших. Саме вона сприяє формуванню адекватної самооцінки дитини, розвитку її індивідуальності, збереженню культурної ідентичності.

Основні функції, що виконує самооцінка – регуляторна і захисна.

Регуляторна: на основі самооцінки відбувається вирішення задач особистісного вибору; захисна: забезпечує відносну стабільність та незалежність особистості. Самооцінка тісно пов'язана з рівнем домагань людини – ступенем складності мети, яку вона ставить перед собою. Розходження між прагненнями та реальними можливостями призводить до того, що людина починає неправильно себе оцінювати. Як наслідок – емоційні зриви, підвищена тривожність тощо.

Самооцінка часто страждає через наявність травми від фізичної або сексуальної наруги, через занедбаність або погане ставлення. В ДБСТ формується адекватна самооцінка.

Наприклад, батьки доручають виконати дитині якусь роботу, заздалегідь знаючи, що ця робота для неї цікава і посильна, дитина зможе досягти успіху і отримати схвалення. Позитивні емоції, які переважно виникають у дитини після успішно виконаної роботи і заслуженої похвали батьків викликають у неї бажання досягти успіху повторно, можливо, в іншому виді діяльності. Все це в кінцевому результаті сприяє формуванню адекватної самооцінки у дитини.

Влаштування дитини за межами її власної культури може негативно впливати на її культурну ідентичність. Ігнорування культурних коренів дитини та її індивідуальності може створити у неї враження, що з нею щось негаразд або змусити її соромитися їх. Діти-вихованці можуть відчувати, що їх сім'я не така як інші, вони можуть переживати через те, що мають особливий статус. У нашому регіоні досить часто батьками-вихователями стають угорці, проте, двомовне спілкування у сім'ї тільки позитивно відбивається на розвитку дітей-вихованців. У трьох дитячих будинках сімейного типу, що розміщені у с.Ратівці, батьки-вихователі угорці, усі діти вихованці відвідують українську школу, сусідські діти розмовляють як українською так і угорською мовами.

Діти, які пережили декілька переміщень і не можуть успішно прив'язатися або пережити скорботу через втрату попередніх прив'язаностей. Вони можуть мати проблеми із розумінням того, що з ними трапляється і не можуть довіряти майбутньому. За наявності цих проблем дитині важко зберігати власну індивідуальність і підтримувати позитивну самооцінку.

Батьки-вихователі, незалежно від їх бажання, не зможуть надати дітям повноцінний юридичний статус, соціальний статус, неперервність батьківства, і все те, що випливає з перебування дитини у власній сім'ї. Ці юридичні недоліки розуміють і батьки-вихователі, згодом їх усвідомлюють і самі діти-сироти. Батьки-вихователі дуже хвилюються за подальшу долю своїх вихованців.

Можна виділити дві основні функції, які необхідно виконувати батькам-вихователям.

1.) Підтримка ідентичності дитини з її рідною сім'єю, культурним та соціальним середовищем.

2.) Формування у дитини самооцінки та культурної ідентичності на основі досвіду нової сім'ї.

Це зобов'язує батьків дотримуватися у вихованні прийомних дітей або дітей-вихованців таких принципів:

- враховувати бажання або небажання дитини пригадувати свою сім'ю, підтримувати зв'язки з родичами, а також приймати чи не приймати традиції дитячого будинку сімейного типу.
- надавати дитині правдиву інформацію про її минуле в тому разі, якщо у неї є запитання та інтерес до цього.

Якщо дитина хоче дізнатись про своїх родичів, важливо допомогти їй у пошуках. Також важливо не загострювати травми, які переживала дитина в минулому та не висловлюватися у присутності дитини негативно про її сім'ю.

Запорукою позбавлення негативних проявів та деформації соціального досвіду прийомної дитини є налагодження у ДБСТ стосунків, побудованих на почутті єдиної родини, відсутності поділу на вихователів та вихованців, рідних та прийомних дітей. Саме такі умови є найбільш сприятливими для адаптації дитини до сімейного життя, яка, на жаль, має досвід асоціальних проявів у рідній родині, пережила психологічний стрес через втрату близьких, пройшла систему інтернатних закладів виховання.

У дитячому будинку сімейного типу формування особистості дитини відбувається в природних умовах, вплив батьків-вихователів на світогляд і самоусвідомлення дитини домінує. Під впливом сімейного оточення у дитини формуються морально-етичні ідеали і смаки, норми поведінки, трудові навички, ціннісні орієнтації, тобто усі ті якості, які характеризують особистість, індивідуальність.

На становлення особистості дитини впливають стосунки між батьками, між батьками і дітьми, іншими членами родини, ставлення батьків до праці, їх участь у суспільному житті, інтереси, ціннісні орієнтири, загальний культурний рівень тощо.

Особливості психічного розвитку дітей, які залишились без батьківської опіки, проявляються у різних вікових групах по-різному. Незаперечним є одне: всі вони мають серйозний вплив на формування особистості дитини, її міжособистісні відносини, самосвідомість, діяльність.

Такі діти інколи не знають звичайних речей, що добре відомі домашнім дітям. Усе це – результат відстороненості цих дітей від різних побутових процесів, які домашні діти щодня спостерігають і в яких самі беруть посильну участь. Саме тому ДБСТ може справити на психічний розвиток дитини надзвичайно благотворний вплив і за умови стабільності емоційного спілкування, і залучення дитини до щоденних побутових справ та спостережень довкілля.

Вплив залучення до щоденного життя значно підвищує можливості дітей виконувати за допомогою дорослого певні мисленеві операції під час звичайної побутової роботи. Цей процес буде ефективнішим для дитини, якщо дорослі знатимуть про труднощі дитини і спрямовано надаватимуть підтримку дитині щодо їх подолання.

Ключовим елементом сімейного оточення є «теплота», емоційний комфорт. Емоційно позитивні батьки турбуються про дітей, проявляють свою любов, потреби дитини ставлять на перше місце, заохочують дитину до активної життєвої позиції, емпатично реагують на почуття дитини. Сім'я дає дитині-сироті психологічну захищеність. Батьки-вихователі приймають дитину-сироту такою як вона є від природи, без критики та осуду, поважають її і схвалюють як особистість, а не внаслідок її догодження батькам. Батьки-вихователі повинні розуміти, що дитинство – це не підготовчий етап до життя, а саме життя, коли відбувається формування особистості. Психологи вважають, що діти, які виховуються у функціональних сім'ях мають високу або адекватну самооцінку; делінквен та альтруїстичні і гостріше реагують на біль чи дистрес інших людей; також ці діти відрізняються більш високими показниками інтелекту період [2]. діти які виховуються в теплій сімейній атмосфері, значно рідше демонструють високий рівень агресії чи делінквентного поведінки у підлітковому віці. Діти виховуються в дитячих будинках сімейного типу в атмосфері любові і теплоти, якої їм так не вистачало в інституційних закладах чи деструктивних сім'ях, вчать довіряти іншим, активніше взаємодіють з ровесниками, більш активні у пізнанні навколишньої дійсності, більш впевнені у собі. Вчені доводять, що до трьох років позитивна реакція батьків звільняє біохімічні елементи, які відповідають за ріст орбітально-лобової частини мозку, яка відповідає за розвиток соціальних здібностей. Ці дані дають нам підстави стверджувати, що залучати дітей-сиріт до сімейних форм проживання потрібно якомога раніше.

Крім позитивних емоцій, як основного сімейного фону, важливим сімейним патерном – є чуйність яка проєктується батьками щодо дітей. Чуйні батьки – це ті, які певним чином «зчитують» сигнали дитини і потім адекватно реагують на них. Діти які виховуються такими батьками демонструють вищі показники інтелекту, швидший розвиток когнітивної сфери. Вони частіше встановлюють безпечно прив'язаність, більш поступливі щодо прохань батьків, і наділені більшою соціальною компетентністю [1, с.571].

Домогтися таких стосунків у сім'ї можна, забезпечивши наступні умови:

- виховання і розвиток ціннісного ставлення до життя, до кожної окремої особистості;
- формування потреби розуміти інших людей, поважати їхню гідність;
- забезпечення таких стосунків між батьками і дітьми, сутність яких полягає у взаємній турботі, наповненні життя доброчинністю;
- накопичення досвіду гуманних взаємин і поведінки в емоційно насичених ситуаціях, які потребують співчуття, співпереживання і збереження власної гідності [3, с.174].

Ці загальні принципи, норми й умови виховання створюють основу сімейного добробуту і забезпечують порозуміння батьків і дітей. Вони можуть бути конкретизовані в різноманіт-

них ситуаціях.

Діти, які виховуються в ДБСТ відчують батьківську увагу та опіку, це формує механізм психологічного захисту, який позитивно впливає на соціальну адаптацію. Сучасні дослідження показують, що повноцінна турбота про дитину може в значній мірі компенсувати наслідки проживання в збіднілому середовищі. Для повноцінного розвитку дитини повинна бути задоволена передусім потреба в любові і визнанні. Одні вважають її базовою, вродженою, інші набутою в процесі життя. Незадоволеність цієї потреби веде до деформованого розвитку особистості і появи емоційної депривації.

Досить часто діти здійснюють вчинки які не схвалюються батьками. З перших днів батьки неминує зіштовхуються з необхідністю контролювати поведінку дітей і привчати їх підпорядковуватись певним правилам, які вироблені в дитячому будинку сімейного типу. Наші спостереження показали, що самим дієвим елементом контролю поведінки – є послідовність вимог. Батьки-вихователі докладають чималі зусилля щоб дитина чітко знала, які існують правила поведінки і які можуть бути наслідки якщо їх не дотримуватись. Спостерігаючи за поведінкою батьків-вихователів ми побачили, що одні батьки-вихователі ведуть себе послідовно і чітко, інші ж непередбачувані, нечіткі у своїх вимогах і очікуваннях. Нами було зроблено наступні висновки: в ДБСТ у яких батьки послідовні і чіткі у своїх вимогах, діти-вихованці значно рідше бувають неслухняні, зменшуються прояви демонстративної поведінки, діти більш компетентні і впевнені у собі. Наші спостереження підтверджуються дослідженнями Лоренса Курдека і Марка Файна [1, с.573]. Курдек і Файн також отримали інформацію про самооцінку і відчуття самої ефективності кожної дитини – більш сильний контроль чітко пов'язаний з більш вищою психологічною компетентністю.

Наступною складовою батьківського контролю – рівень очікувань батьків по відношенню до поведінки дитини-вихованця. Нами було виявлено, що в дитячих будинках сімейного типу де застосовувались трошки завищені вимоги в очікуваннях (в розумних межах) спостерігались кращі результати. Ті діти, до яких батьки-вихователі ставили високі вимоги (очікували від них допомоги по дому, або зрілої поведінки, яка відповідає їх віку), мали більш високу самооцінку, проявляли більше щедрості та альтруїзму по відношенню до інших, вони також відрізнялись низьким рівнем агресії. Проте, суттєво завищені вимоги, які не будуть відповідати віковим нормам можуть викликати у дитини почуття сором'язливості, невпевненості, замкнутості і навіть прояви агресії.

Спостерігаючи за процесом батьківського контролю ми виділили покарання – одна із форм дисципліни, один із методів навчання і контролю. Покарання може бути направлене на те, щоб присікти заборонену поведінку (бійки, розмальовані стіни, інколи діти знущались з тваринок, ламали квіти, дерева, навіть власні меблі). Але покарання може бути направлене на те, щоб спробувати підштовхнути дитину робити те, що вона відмовляється робити (дотримуватись правил гігієни, відмовляється прибирати свою кімнату...). Самі ефективні покарання, які викликають довготривалі зміни в поведінці дитини без негативного побічного ефекту, – це покарання, застосовані на ранніх стадіях небажаної поведінки і характеризуються максимально низьким рівнем емоційності.

Спілкування відіграє провідну роль у формуванні особистості. Дитина-сирота, яка проживає в умовах наближених до сімейних може у повній мірі задовольнити цю потребу. Якість спілкування батьків-вихователів з дітьми має ряд особливостей: конгруентність спілкування, заохочення промовляння дитини і звичайно, вміння емпатично слухати. У двох дитячих будинках сімейного типу, де проводилось наше дослідження, спілкування дітей-вихованців з батьками було щирим і відкритим (авторитетний стиль виховання), в третьому батьки пово-дили підкреслено правильно, закриті для постійного спілкування (домінував авторитарний стиль виховання). Наші спостереження співпадають з дослідженнями проведеними Говардом Барнсом та Девізом Ослоном [3, с.575]. Вчені прийшли до таких висновків, що ті батьки і діти, які підтвердили високий рівень

щирості і відкритості у своїй сім'ї, вважають свою сім'ю більш пристосованою до рішення стресових або нестабільних ситуацій у порівнянні з тими, хто продемонстрував більш низький рівень відкритості.

Діти-сироти, які мають змогу спілкуватись з дорослими щиро і відкрито (батьками-вихователями, їх друзями, знайомими...) так і з ровесниками, мають можливість чітко сформулювати уявлення про самого себе, що позитивно впливатиме на формування самооцінки, «Я-концепції», розширить спектр рольових моделей, у них краще розвинути самоконтроль і соціальні навички. Спілкування з батьками дає можливість сформувати первинний образ майбутньої сім'ї. Діти-сироти, що виховуються в ДБСТ відвідують загальноосвітні школи (якщо дозволяє стан здоров'я), гуртки, спортивні секції. Загальновизнаним є факт, що ровесники сприяють розвитку комунікативних навичок і самосвідомості. У компанії ровесників діти обмінюються інформацією, відбувається взаємозбагачення, хоча можлива і передача негативного досвіду. Діти мають можливість вибрати референтну групу. Отже, спілкування дітей-сиріт, що живуть в умовах наближених до сімейних, є багатогранним і сприяє особистісному розвитку, розвитку пізнавальної сфери.

Кожна сім'я унікальна, дитячі будинки сімейного типу не є виключенням. Батьки користуються певними прийомами виховання в залежності від ситуації, конкретної дитини, її поведінки в даний момент. В ідеалі вони повинні створювати розумні обмеження автономії дитини, передавати дітям свою систему цінностей, сприяти розвитку самоконтролю, діяти при цьому дуже обережно, щоб не присікати ініціативу і зростаюче почуття компетентності дитини Д.Крайг домінуючим виміром батьківської поведінки вважає контроль і теплоту [2, с.397].

Анкетування проведене серед батьків дало нам змогу виявити домінуючі стилі виховання. Із трьох дитячих будинків сімейного типу, де проводилось наше дослідження, у двох виявлено авторитетний стиль виховання в останньому авторитарний. Ми побачили, що авторитетні батьки поєднують високу контроль з теплотою, прийняттю і підтримкою зростаючої автономії своїх дітей. Вони накладають певні обмеження на поведінку дітей, але пояснюють зміст і причини таких дій. Їх рішення і вчинки дітьми сприймаються як справедливі, і тому діти легко погоджуються з ними. Авторитетні батьки готові вислухати своїх дітей, і піти на поступки, якщо у цьому є доцільність. Ми були свідками бесіди на рахунок модного аксесуару – «арафатки», дівчинка переконувала маму, що у школі більшість дівчаток носять такі хустинки, мама намагалась роз'яснити, що це атрибут зовсім іншої культури і не потрібно сліпо слідувати модним тенденціям. Авторитетні батьки відкриті до спілкування, допускають зміни своїх вимог в розумних в розумних межах. У сім'ях де домінує авторитетний стиль виховання, діти впевнені у собі, у них краще розвинутий самоконтроль і соціальні навички, вони добре вчаться в школі і наділені високою самооцінкою.

Авторитарні батьки (цей стиль виховання був характерний для одного з ДБСТ) старанно контролюють поведінку своїх дітей і зазвичай проявляють мало теплоти до них. Найчастіше сильний контроль проявляють люди невпевнені у собі, і відповідно, недовіряють іншим. Ці батьки закриті для постійного спілкування з дітьми; встановлюють жорсткі обмеження і правила, не допускають ніяких обговорень; дозволяють дитині тільки в незначній мірі бути незалежним від них. Спостереження за дітьми дало нам змогу виявити такі особливості у їх поведінці, як замкнутість, боязкість, похмурість знижений рівень домагань, роздратованість. Дівчатка, як правило, залишаються пасивними і залежними. Хлопчики стають некерованими і агресивними. Авторитарні батьки ведуть себе так, ніби встановлені ними правила не можуть змінюватись ні за яких обставин. Всі намагання дитини до автономії у такому випадку можуть стати для неї фруструючими.

Ненсі Дарлінг і Лоренс Штейнберг [1, с.587] запропонували, що необхідно проводити суттєву різницю між стилями батьківського виховання і поведінкою батьків, ми підтримуємо дану пропозицію. Стиль виховання – це домінуючий клімат у сім'ї, набір відносин і цінностей, а не набір специфічного впли-

ву чи вчинків батьків. Специфічна поведінка чи вплив батьків, навпроти, є реакцією на конкретні ситуації чи завдання. Стиль і поведінка батьків, багато в чому взаємопов'язані, оскільки специфічні вчинки батьків частіше зустрічаються при одних стилях виховання, ніж при інших. Вчені вважають, що батьківський вплив на дитину впливає на дитину, підвищуючи чи знижуючи ймовірність появи специфічної поведінки. Стиль виховання, навпаки, має непрямий вплив. Зокрема, як вважають, Дарлінг і Штейнберг, стиль «визначає здатність батьків змінювати соціалізацію дітей, змінюючи ефективність своїх впливів» [1, с.585]. Таким чином, авторитетний стиль виховання ефективний, тому, що створює клімат, в якому дитина більш відкрита впливу батьків, і робить специфічний вплив батьків більш вагомим.

Ми повинні пам'ятати, що в сімейній динаміці приймає участь багато факторів крім стилю виховання. Кожна дитина вносить у взаємодію свій власний темперамент або інші якості; значиму роль відіграють відносини між сиблінгами. Дитячі будинки сімейного типу мають свою специфіку, адже тут виховуються як рідні, так і діти-сироти. Спостерігаючи за дітьми, ми виявили, що багато позитиву від взаємодії отримують саме рідні діти: багато друзів, чіткий розподіл обов'язків... Серед дітей-вихованців інколи спостерігається конкуренція за любов батьків вихователів.

Психологи наголошують і на такому факті, як однакові умови виховання по-різному впливають на розвиток дітей з однієї сім'ї. Діти, що виховуються в одній і тій же сім'ї, стають зовсім різними, і сімейна система, можливо, навіть сімейний стиль, можуть відрізнятись для кожної дитини. Ми погоджуємось із дослідженнями Джуді Дан [1, с.588], яка вважає, що ті діти які отримують менше любові і тепла від матерів, частіше перебувають в депресивному стані, стані тривоги і хвилювання, ніж їх сиблінги. Чим більше відмінностей у відносинах батьків із дітьми, тим, ймовірно більше суперництва і ворожості між дітьми. На наш погляд найбільші відмінності у відносинах між батьками і дітьми зумовлені особливостями віку. У попередніх розділах ми наголосували, що значна частина дітей-вихованців – підлітки. Батькам потрібно знати про вікові особливості цього періоду, щоб уникнути непорозуміння у взаємодії.

Різне відношення батьків залежить і від темпераменту дітей, від гендерних відмінностей, від здібностей і навичок, що створює унікальний патерн у взаємодії з кожною дитиною.

Батьки також вносять в сімейну динаміку свою історію життя, особистісні характеристики і особливості взаємодії один з одним. Ми можемо однозначно стверджувати, що взаємовідносини батьків один з одним поширюються на їх відносини з дітьми. Якщо пари задоволені своїм подружнім життям, то вони проявляють більше теплоти і підтримки по відношенню до дітей; якщо в подружніх парах багато неузгодженостей, то з дітьми вони також встановлюють більш негативні відносини. В результаті у дітей з таких сімей підвищений ризик формування еліквентною поведінки, прояви тривоги та депресії. Як позитивну тенденцію ми визнали, наявність обох батьків (у ДБСТ, де проводилось наше дослідження. Хоча дане явище не є обов'язковим).

Отже, виховання дитини у середовищі максимально наближеному до сімейного буде позитивно впливати на розвиток особистості. Для того щоб дослідити розвиток дитини нам потрібно вийти за межі індивідуального вивчення дитини чи дідади мати – дитина; ми повинні вивчати екологічну систему загалом. Бронфенбреннер [2] вважає, що екологічна система дитини складається із трьох елементів: мікросистема, наприклад сім'я школа, в яку дитина безпосередньо включена; екосистема, наприклад робота батьків, яка впливає на дитину не прямо, а через вплив на мікросистему; і макросистема, наприклад етнічна субкультура або соціум чи культура, в яких знаходиться сім'я. У сімейній мікросистемі особливо важливими є характеристики батьківської взаємодії з дітьми, зокрема емоційний тон сім'ї, спосіб підтримки контролю і якості спілкування. Якщо в сім'ї існують чіткі і послідовні правила, стандарти і вимоги, то діти, що виховуються в такій сім'ї, характеризуються адекватною і високою самооцінкою, компетентністю за самим широким

діапазоном ситуацій. Якщо з дітьми в сім'ї часто розмовляють, використовуючи складні речення, якщо дітей слухають у відповідь, то мова у них розвивається помітно швидше; вони також

встановлюють більш позитивні і менш конфліктні відносини з батьками.

Література та джерела

1. Би Х. Развитие ребенка /Х.Би. – СПб.: Питер, 2004. – 768с.
2. Крайг Г. Психология развития / Г.Крайг, Д.Бокум. – СПб.: Питер, 2008. – 940 с.
3. Книга для батьків. Посібник до тренінгового курсу «Підготовка кандидатів у прийомні батьки та батьки-вихователі» /За загальною редакцією Т.Алексеевко. – К.: Науковий світ, 2006. – 496 с.
4. Створення та соціальний супровід прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу: Навч.-метод. комплекс / Автори-упорядн.: Г.Лактіонова, Ж.Петрочко, А.Калініна та ін.; За заг.ред.Г.Лактіонової, Ж.Петрочко. – К.: Науковий світ, 2006. – 270 с.
5. Мацумото Д. Психология и культура / Д.Мацумото. – СПб.: прайм-Евразнак, 2002. – 416 С.

Детский дом семейного типа как форма общественного воспитания детей, лишенных родительской опеки, имеет объективные преимущества перед другими институтами социализации, прежде всего интернатного типа. Естественность процесса воспитания, эмоциональный контакт ребенка с родителями-воспитателями, основанного на доверии детей к взрослым членам семьи, воспитание в малой группе наиболее полно соответствует требованию постепенного приобщения ребенка к социальной жизни.

Ключевые слова: дети-сироты, родители-воспитатели, детские дома семейного типа.

Orphanage family as a form of public education of children deprived of parental care has objective advantages over other institutions of socialization, especially boarding. The natural process of education, emotional contact with the child's foster parents, which is based on trust children to adult family members, is trained in small group and meets the requirement of gradual involvement of the child's social life.

Key words: orphans, foster parents, family-type homes.

УДК 372.4+7:615

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ МУЗИКОТЕРАПЕВТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

Сорока Ольга Вікторівна,
Банкул Лариса Дмитрівна,
м.Тернопіль

У статті обґрунтовано актуальність використання музикотерапії з молодшими школярами. Представлено класифікацію дітей відповідно до дисгармонійних проявів емоційних станів. Охарактеризовано види музикотерапії: рецептивний, активний, інтегративний. Розглянуто правила проведення музикотерапевтичних занять з молодшими школярами.

Ключові слова: музикотерапія, молодші школярі, емоційні стани.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Одним із стратегічних напрямів реформування освіти в Україні на початку ХХІ століття є формування освіченої творчої особистості, яку характеризує фізичне, психічне і моральне здоров'я. Це вимагає від учителів переосмислення свого ставлення до дитини, її потреб, прагнень, бажань: упроваджуючи новітні технології навчання та виховання, педагоги повинні приділяти увагу емоціям і почуттям, які переживає дитина, формувати дитячу радість пізнання та почуття насолоди від навчання.

У зв'язку з цим в останні роки все більшої актуальності набуває музикотерапія – напрям психотерапії, що об'єднує ідеї гуманної особистісно орієнтованої педагогіки з окремими психотерапевтичними технологіями та займається адаптацією різноманітних технологій психотерапії до проблем дитячого віку (проблеми соціалізації, почуття неповноцінності, відчуженості у соціальних контактах, тривожності тощо). Категорія музикотерапії використовується у сучасній психолого-педагогічній науці як інтегроване поняття, яке об'єднує дві складові: «музика» (від грецьк. music – мистецтво організації музичних звуків) та «терапія» (від грецьк. thegareia – лікування) [9].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зазначимо, що у вітчизняній психолого-педагогічній науці останніх років з'являються розвідки, у яких висвітлюються загальні тенденції розвитку української музичної освіти (О. Михайличенко [6], О.

Овчарук [7]), особливості викладання музики в початковій школі (Е. Печерська [8], О. Ростовський [10]).

Не зважаючи на давнє існування музикотерапії як науки про позитивно-лікувальний вплив музики на людину, вона залишається не до кінця дослідженою. Теоретичні аспекти цієї науки ще не отримали певної системи.

Мета статті: розкрити особливості проведення музикотерапевтичних занять з молодшими школярами.

Виклад основного матеріалу дослідження. В останні роки питання, що стосуються емоційних станів учнів молодшого шкільного віку набули в нашій країні особливої актуальності. Це обумовлено ствердженням у психології й педагогіці ідей особистісно орієнтованого підходу, підвищенням вимог суспільства до якості підготовки дітей до життя, а також збільшенням учнів з вираженими розладами емоційної сфери.

Однією з важливих соціальних систем життя дитини є школа. Розвиток учня залежить від того, наскільки успішно віднеслися батьки та вчителі до його емоційного шкільного життя. У цей період у молодшого школяра розвиваються потенційні можливості та формується вміння контролювати емоційні прояви. Дитина молодшого шкільного віку знаходиться у тісній емоційній взаємодії з учителем. У процесі навчання школяр засвоює не тільки інформацію, а й емоційно-оцінне ставлення вчителя до нього. Реакція дорослого є важливим стимулом для подальшого навчання та формування емоційності дитини. Позитивні взаємостосунки школяра-початківця з першим учителем розвивають у ньому довіру, мотивацію до навчання та дружні стосунки з однолітками. «Можна сказати, що перший учитель – це, так би мовити, доля учня». На думку В. Сухомлинського, учитель – це людина, яка любить дітей, знаходить радість у спілкуванні з ними [11, с. 90-91].

Почуття та емоції відіграють значну роль у навчальній роботі. Від того, які емоції вона викликає, багато в чому залежить якість навчання. Зацікавленість, захопленість, упевненість у